

Hoofts Granida

in hedendaags Nederlands

Van Robert Castermans is ook verschenen:

Salarisonderhandelen

Zie over dit boek: www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans

Hoofts Granida

in hedendaags Nederlands

P.C. Hooft

Granida

Toegelicht en hertaald in hedendaags Nederlands

Brave New Books

Voor jou

Copyright © 2020 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag: Get Digital – Silvio van Ginkel

ISBN: 9789464057706

NUR: 621, 622 – Literatuurgeschiedenis van de lage landen, Letterkunde
Trefw.: Granida, P.C. Hooft, herdersspel, pastorale, renaissance,
Nederlandse letterkunde

Afb. voorplat: Gerard van Honthorst: *Granida en Daifilo* (1625), Centraal Museum in Utrecht

Granida en Daifilo worden overvallen door Artabanus en zijn soldaten, die rechts op de achtergrond achter het struikgewas verschijnen (versregel 1575-1577).

INHOUD

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
P.C. Hooft.	9
Dichter	9
Toneelschrijver	10
Geschiedschrijver	13
Muiderkring	14
Taalcultivering	15
Granida	18
Granida de 'opera'.	31
BIBLIOGRAFIE	33
Uitgaven van <i>Granida</i>	33
Overige literatuur	33
GRANIDA IN HEDENDAAGS NEDERLANDS	39
Inhoud	41
Personages.	45
Eerste bedrijf.	47
Tweede bedrijf.	63
Afbeeldingen.	76
Derde bedrijf.	81
Vierde bedrijf.	95
Vijfde bedrijf	113

WOORD VOORAF

Granida vind ik een van de mooiste toneelstukken van de Nederlandse letterkunde. Op de middelbare school was ik al onder de indruk van zijn schoonheid. Tijdens mijn studie werd het diepgaander behandeld en ontdekte ik nog meer schoonheden, waardoor ik er pas echt ten volle van kon genieten. Dr. Henk Duits (1938-2012) zei tijdens een college dat in het eerste bedrijf Daifilo Dorilea op alle mogelijke manieren probeert te versieren. Tijdens een ander college zei prof. dr. Leen Strengholt (1930-1989) dat Daifilo wat flirt met Dorilea. Het waren twee uitstekende docenten en dito wetenschappers en hun beider onderzoeksgebied was de 17de-eeuwse Nederlandse letterkunde, maar ik was benieuwd of het nu gaat om het spel of om de knikkers. Ik besloot het te gaan uitzoeken.

De taal van de *Granida* is 17de-eeuws Nederlands ofwel Vroegnieuwlands. Voor een leek is dat zeer moeilijk te begrijpen en zonder annotaties verdwaal je al snel. Daarom heb ik de complete *Granida* hertaald in hedendaags Nederlands.

Voor de hertaling heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de uitgaven van *Granida* in de bibliografie en van het *Woordenboek der Nederlandsche taal* (het WNT). De oorspronkelijke tekst heb ik niet afgedrukt omdat deze uitgave bedoeld is om de *Granida* in hedendaags Nederlands weer te geven. Wil je de 17de-eeuwse tekst ook lezen, dan kun je onder andere terecht bij de uitgave van prof. dr. Lia van Gemert. Die bestaat zelfs als e-boek, dus met een paar muisklikken heb je die op je laptop.

Vertalen is interpreteren. Vertalen is ook verminken. Ik heb ernaar gestreefd om de hertaling zo begrijpelijk en leesbaar mogelijk te maken, zodat je de tekst kunt lezen zonder verklarende voetnoten. Navraag leerde mij dat

vrijwel niemand begrijpt dat P.C. Hooft met *de min* 'de zinnelijke liefde' bedoelt. Daarom heb ik *min* hertaald in 'lichamelijke liefde'. In versregel 412 heeft Dorilea het over de herder Palemon. Dit is de naam van een herder die vaak voorkomt in klassieke herderspoëzie, bijvoorbeeld in de *Eclogae* van Vergilius. Niemand zal dit weten, uitzonderingen daargelaten, daarom heb ik deze naam weggelaten en vervangen door 'een andere herder'.

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, maart 2020

INLEIDING

P.C. Hooft

Pieter Corneliszoon Hooft wordt 16 maart 1581 in Amsterdam geboren als oudste kind van Cornelis Pieterszoon Hooft (1547-1626) en Anna Jacobsdochter Blaeu (1556-1627). Zijn vader wordt in 1588 tot burgemeester van Amsterdam gekozen. Hierdoor raakt P.C. Hooft al jong op de hoogte van de stedelijke en landelijke politiek. Zelf heeft hij ook politieke functies bekleed. Hij wordt in 1609 benoemd tot drost van Muiden en baljuw van het Gooiland.

Op zeventienjarige leeftijd, in juni 1598, gaat Hooft op reis naar Frankrijk en Italië ter voltooiing van zijn opvoeding. Zo'n reis die kinderen van rijke ouders met name in de 17de en 18de eeuw maken, wordt een *grand tour* genoemd. In mei 1601 keert hij terug. Hij schrijft dan *Granida*. Op 1 maart 1605 voltooit hij dit spel. Hij is dan bijna 24 jaar. De eerste druk van *Granida* dateert van 1615.

P.C. Hooft overlijdt 21 mei 1647 in Den Haag, 66 jaar oud. In de Nieuwe Kerk in Amsterdam wordt hij begraven. Hij is er ook gedoopt en getrouwd. Op 16 maart 2003, zijn 456ste geboortedag, onthult de schrijfster Hella S. Haasse (1918-2011) in de Nieuwe Kerk een gedenktekst voor P.C. Hooft (Schölvinc [2005], p. 19 en 46) (afbeelding 1).

We herinneren ons Hooft vooral als dichter, toneelschrijver en geschiedkundig schrijver.

Dichter

Pieter Hooft heeft een verliefde constitutie. In zijn jonge jaren heeft hij iets weg van een donjuan en laat hij zich het vrouwelijk schoon goed smaken. Dat komt ook tot uiting in zijn vele liefdesgedichten, waarin hij tal van vrouwen bezingt. Voor zijn tijdgenoten en collega-dichters is hij 'het hoofd der Hollandse poëten'. De lijvige dichtbundel *Gedichten*

van den heere P.C. Hooft wordt in 1636 uitgegeven. Hooft wordt gezien als de belangrijkste renaissancedichter en zijn gedichten behoren tot de hoogtepunten van de Nederlandse literatuur. Zijn virtuoos taalgebruik en subtiele ritmiek zijn vernieuwend voor de Nederlandse poëzie.

Toneelschrijver

Als Hooft terugkomt van zijn grand tour, is hij een echte renaissancist en laat hij *Granida* uit zijn pen vloeien. In Italië heeft hij kennisgemaakt met de herdersliteratuur. Het herdersspel *Il pastor fido* (De getrouwe herder), waarschijnlijk geschreven tussen 1580 en 1585 door de Italiaanse dichter en toneelschrijver Giovanni Battista Guarini (1538-1612), is er buitengewoon populair. Een ander beroemd Italiaans herdersspel is *Aminta*, geschreven in 1573 door de Italiaanse dichter Torquato Tasso (1544-1595). Ook zeer populair is van de Italiaanse dichter Jacopo Sannazaro (1458-1530) de herdersroman *Arcadia* (1504), die een mengeling is van proza en poëzie. Het is een verslag van een droomreis naar Arcadië, het Griekse herdersland. Twaalf prozahoofdstukken worden afgewisseld door twaalf herdersdichten. Met Sannazaro begint de moderne, nostalgische voorstelling van het utopische Arcadië.

Herdersliteratuur

In de pastorale (*pastor* = Latijn voor 'herder') of het herdersspel wordt het eenvoudige, ongecompliceerde herdersleven verheerlijkt. Het pastorale genre heeft zijn wortels in de klassieke oudheid en tijdens de Italiaanse renaissance beleeft het een grote bloei. Vanuit Italië verspreiden het herdersspel en de herdersroman zich over Europa. In de 17de en 18de eeuw groeit het herdersspel in combinatie met muziek uit tot de opera.

Theocritus

De Griekse auteurs schrijven al over het herdersleven.

Theocritus (ca. 310-260 v.Chr.) is de schepper van de bucolische of herderspoëzie (*boukolos* = Grieks voor 'herder') en is er beroemd om. Zijn *Eidyllia* (Idyllen) zijn korte beschrijvingen van de wereld van de herders. Grotendeels zijn het scènes in dialoogvorm. Alle gedichten van Theocritus zijn door de eeuwen heen aangeduid met de merkwaardige Latijnse term *idyllen*. Het Griekse woord *eidullion* is een verkleinwoord van *eidos*, dat 'vorm' of 'soort' betekent. Niet duidelijk is waarom zijn gedichten zo genoemd worden. Later is men herderspoëzie gaan associëren met lieflijkheid en vrede en krijgen de woorden *idylle* en *idyllisch* de betekenis die we er nu aan geven. Die heeft met het oorspronkelijke *eidullion* niets te maken. In de regel zijn de gedichten van Theocritus, ook zijn herdersdichten, niet zo idyllisch. In de vijfde idylle bijvoorbeeld gaan de herders elkaar met grote verbale agressie te lijf.

Vergilius

Ook Romeinse auteurs, vooral Vergilius, Ovidius en Horatius, beoefenen het pastorale genre. Publius Vergilius Maro (70-19 v.Chr.) laat zich inspireren door Theocritus en schrijft ergens tussen 42 en 37 v.Chr. *Bucolica* (Bucolische gedichten) of *Eclogae* (Eclogen). In tien eclogen (*ecloge* = Grieks voor 'uitgelezen lied') bezingt hij het leven van Siciliaanse en Italiaanse herders. Theocritus is geboren in Syracuse op Sicilië. Bij Vergilius contrasteren het pastorale en landelijke sterk met het stedse, harde en wrede van zijn eigen tijd. Door stadsrumoer en oorlogen snakt iedereen naar evasie, een vlucht uit de realiteit van het dagelijks leven.

Vergilius stelt het begin van de Romeinse geschiedenis voor als paradijselijk, een zogeheten gouden aanvangstijd. Die is voorbestemd zich te herhalen in een nieuwe gouden eeuw. In de beroemde vierde ecloge wordt een visioen voorgespiegeld van een nieuwe, gouden tijd van moeiteloze welvaart, vrede en geluk. De verschillende wereldtijdperken zijn een bekend motief uit de oudste Griekse geschriften. Een typisch pastoraal kenmerk is het verlangen naar een gouden tijd. In versregel 859 van de *Granida* verwijst Granida

naar de gouden eeuw ('in de gulden tijen' = in de gouden eeuw). Toen was alles beter. Er was geen standsverschil en men koos een partner naar zijn voorkeur. Ook in versregel 954-955 verwijst de rei van de hofdames van Granida naar de gouden eeuw ('doen 's werelts jaeren jong' = toen de aarde nog jong was).

In 1597 verschijnt de eerste Nederlandse vertaling van de *Eclogae* van Vergilius van de hand van de schrijver-schilder Karel van Mander (1548-1606) onder de titel *Ossen-stal*. Het hele boek heet: *Bucolica en Georgica, Dat is Ossen-stal en Landt-werck*. Daarin vertaalt hij ook *Georgica*, een leerdicht in vier boeken over de landbouw, dat Vergilius schrijft tussen 37 en 28 v.Chr. Met deze uitgave introduceert Van Mander in Nederland het pastorale genre.

Ovidius

Publius Ovidius Naso (43 v.Chr.-17 n.Chr.) neemt die verschillende wereldtijdperken als grondthema voor zijn *Metamorfosen* (Gedaanteverwisselingen), een epos in 15 boeken dat hij schrijft tussen 1 en 8 n.Chr. In 'Boek 1' schrijft hij dat de vroegste mensen in de gouden eeuw leefden. Dat was een soort eeuwige lente. Daarna komt de zilveren eeuw en daarna de bronzen eeuw. De mensen zijn nog niet slecht maar staan wel sneller klaar voor een wild gevecht. Daarna komt de ijzeren eeuw. Dan zijn de mensen wel slecht. Eergevoel, trouw en waarheid wijken en er ontstaan oorlogen. De *Metamorfosen* bevatten ook pastorale gedeelten.

Horatius

Quintus Horatius Flaccus (65-8 v.Chr.) heeft 17 epoden geschreven. Zelf noemt hij ze *lambi*, spotdichten in jambische versmaat. Hij reageert meermaals op de woelige tijdsomstandigheden van de burgeroorlog. Die eindigde in 31 v.Chr. met de zeeslag bij Actium.

Horatius bezingt in de tweede epode de genoegens van het buitenleven. De beroemde beginregels zijn: 'Beatus ille qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium, paterna rura

bobus exercet suis, solutus omni faenore' (Gelukkig is hij die ver van het zakenleven, zoals de mensen van weleer, de akkers van zijn vaderen bewerkt met zijn ossen, verlost van elke schuldenlast). Om dit gedicht aan te duiden worden vaak alleen de eerste twee woorden geciteerd, 'Beatus ille' (*beatus* = 'gelukkig', *ille* = 'hij').

Hof-en-landspel

Granida is het bekendste herdersspel van de Nederlandse literatuur. *Leeuwendalers* (1647-1648) van Joost van den Vondel (1587-1679) heeft als ondertitel 'lantspel' en is een soort herdersspel. Het gaat echter over boeren. Daarom kan dit toneelstuk beter een boerspel genoemd worden. Het is ook een feestspel want het is geschreven ter ere van het sluiten van de Vrede van Munster, die een einde maakt aan de Tachtigjarige Oorlog.

Het eerste bedrijf van *Granida* is voor een groot deel een navolging van *Il pastor fido* van Guarini. Eigenlijk zijn alleen het eerste bedrijf en het grootste gedeelte van het vijfde bedrijf pastoraal. De rest speelt aan het hof van Perzië. Daarom wordt *Granida* ook wel een hof-en-landspel genoemd.

Overige toneelstukken

Andere bekende toneelstukken van Hooft zijn de treurspelen *Geeraerd van Velsen* (1613) en *Baeto* (1617, voor het eerst opgevoerd en uitgegeven in 1626) en de klucht *Warenar* (1617).

Geschiedschrijver

Het magnum opus van Hooft is zijn *Nederlandsche historiën* (1642). In 20 delen behandelt hij de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), die dan de Vaderlandse Oorlog heet. Hij beschrijft de periode van de troonsafstand van Karel de Vijfde in 1555 en de troonsbestijging van Philips de Tweede in 1556 tot en met de moord op Willem van Oranje in 1584.